

*аспірантка кафедри світової
літератури і культури
Херсонського державного
університету*

ДВА СТОЛІТТЯ "НОВОЇ ДРАМИ" (ТИПОЛОГІЧНЕ ЗІСТАВЛЕННЯ "НОВОЇ ДРАМИ" КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. ТА "НОВОЇ ДРАМИ" ХХ – ХХІ СТ.)

Літературознавці досить не дійшли спільної точки зору щодо використання терміну "нова драма". Вже встоялася традиція називати драматургію зламу ХІХ–ХХ ст. таким чином, але протягом останніх десятиріч театр зазнав чималих змін, що призвело до того, що театральне мистецтво ХХ століття також здобуло назви "нова драма".

Метою даної статті є порівняльний аналіз особливостей західноєвропейської " нової драми" межі ХІХ–ХХ ст. та російської " нової драми" другої половини ХХ–початку ХХІ ст., а також формулювання термінології для визначення драматургії межі ХІХ–ХХ ст. та другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

До вивчення " нової драми" Г. Ібсена, Б. Шоу, А. Чехова та їх сучасників зверталось чимало вітчизняних та зарубіжних літературознавців – В. Немирович-Данченко, В. Адмоні, А. Анікст, Ю. Горджеладзе, О.Журчева, Б.Зінгерман, В. Лакшин, М. Меркулова, О. Ніколенко, Л. Троцький, Б. Бекерман, Е. Бентлі, Д. Браун та ін. "Нова драма" ХХ століття також викликала інтерес серед дослідників драматургії, цьому явищу були присвячені дослідження О. Журчевої, М. Дмитрієвської, Л. Ветеліної, Р. Козака; окрім цього у роботах О. Журчевої та Л. Ветеліної дається порівняльний аналіз двох вищезазначених літературних явищ.

Перехід від одного століття до іншого є часом, коли найбільш помітні зміни у житті людства: суспільно-політичному та економічному, в цю пору надзвичайно стрімко розвивається наука, з'являються вагомні наукові винаходи, створюються шедеври літератури та мистецтва. Межа ХІХ–ХХ століття не є виключенням; література цього часу наряду з наукою зазнавала значних змін: автори відчули потребу відійти від традицій та стали звертатись до нових форм та напрямків. На зламі ХІХ–ХХ століть найбільш відчутні перетвори спостерігались у драматургії. Саме у цей час з'являється "нова драма", яка представлена іменами, що відомі у всьому світі: Генрік Ібсен, Бернард Шоу, Август Стриндберг, Герхарт Гауптман, Кнут Гамсун, Моріс Метерлінк, Антон Чехов та ін.

Хоча ці імена поєднані спільною назвою, досить важко знайти у драматичних творах вищезгаданих авторів точки зіткнення. Напевне, найважливішим є те, що всі вони прямували до єдиної мети – змінити драму, позбутися характерних рис "добре зробленої п'єси", знайти шлях наближення театру до літератури. Окрім цього, можна знайти й інші характеристики, що їх поєднують:

- наближення до реального життя;
- своєрідність конфлікту (неможливість розв'язання зовнішнього конфлікту призводить до того, що внутрішній конфлікт стає центром дії);
- широке використання підтексту у мові персонажів п'єси;
- відчуття впливу різноманітних літературних шкіл і течій (особливо натуралізму та символізму);
- звернення до античності;
- усвідомлення вагомості ролі режисера;
- розробка нових жанрів (соціальна драма, психологічна драма, інтелектуальна "драма ідей").

У другій половині ХХ століття з'являється драматургія дещо відмінна від "нової драми" кінця ХІХ – початку ХХ століття, але здобуває вона ту саму назву, що можна пояснити новаторським підходом авторів обох часів до створення п'єс. Але, це не є єдиним поясненням, так П.Руднев вважає, що термін "new writing", який вживається для визначення сучасної інноваційної драматургії, був невірно перекладений з англійської як "нова драма". Насправді ж термін "нова драма" має відноситися до "Товариства нової драми" В.Мейєрхольда та феномену "нової драми", якою називається "чехівсько-ібсенівський період європейської п'єси" [10]. Тож, виникає необхідність більш детального розгляду обох напрямів і їх диференціювання.

Узагальнюючи поняття "нова драма" та визначаючи його дещо неясну природу, заслужений артист і діяч мистецтв Російської федерації Р.Козак зазначив, що "кожен розуміє її ("нову драму") як йому подобається, нова драма – це тільки сучасна п'єса і нічого більше" [8, с.182].

"Нова драма" А.Чехова та Г.Ібсена торкнулась літературного життя всієї Європи, тож, у деяких джерелах вона також носить назву "західноєвропейська", у ХХ столітті це явище було часткою літературного життя Росії, тож, зрозуміло, що назва "російська" додасть деякої ясності щодо використання терміну. Відносно російської "нової драми" вживаються також терміни "нова, нова драма", "нова хвиля" [4, 5]. Надалі ми будемо називати "нову драму" кінця ХІХ – початку ХХ століття "західноєвропейською", а явище, що з'явилося в Росії у II половині ХХ століття "російською новою драмою".

Як вже було зазначено, той факт, що обидва явища у драматургії носять однакову назву, пояснюється тим, що у творах авторів західноєвропейської та російської "нової драми" є риси, що опосередковано поєднують дві течії у драматургії; перш за все – це спроба наблизити драматургію до сучасного суспільства, у досягненні чого допомагають сюжети наближені до життя та, особливо у російській "новій драмі", використання розмовної мови близької більшості людства. У таблиці дається порівняння характерних рис "нової драми" зламу ХІХ – ХХ ст. та "нової драми" другої половини ХХ – ХХІ ст.

Таблиця 1

Російська "нова драма" та західноєвропейська "нова драма" у порівнянні

	Західноєвропейська "нова драма"	Російська "нова драма"
Жанрова система	Розробка нових жанрів: - соціальна драма; - психологічна драма; - інтелектуальна "драма ідей".	Поява нових жанрів: - соціальна драма; - документальний театр; - побутова драма; - п'єси "чеховського настрою".
Композиція	Здебільшого використовується загальноприйнята структура п'єси, деякі автори часто звертаються до опису подій минулого (Г. Ібсен).	У деяких п'єсах відсутня загальноприйнята структура (зав'язка, кульмінація, розв'язка тут відсутні), що є найбільш характерним для документального театру.
Вплив літературних напрямків та шкіл	Майже всі течії, що виникли на межі ХІХ–ХХ століття мали вплив на "нову драму", найбільший – символізм та натуралізм	Будь-які течії авангардизму.

Особливості конфлікту	Неможливість розв'язання зовнішнього конфлікту призводить до того, що внутрішній конфлікт стає центром дії.	Опанування екзистенціального конфлікту людини зі світом.
-----------------------	---	--

Далі ми спробуємо розглянути риси, що поєднують обидві "нові драми", більш детально. Найбільша схожість спостерігається у створенні нових жанрових систем, де літературознавці не дійшли спільної думки ні в "новій драмі" XIX століття, ні у XX – XXI столітті. Як західноєвропейська, так і російська "нова драма" звертались до пошуків нових жанрів, багато драматургів прагнули сказати своє слово, і, у зв'язку з цим як у XIX, так і у XX столітті виникла чимала кількість нових жанрів.

Класифікація жанрів, яка склалась в середині XIX століття, ґрунтувалась на концепціях Аристотеля, Н. Буало, Г. Гегеля. Однак, драматургія XX століття гостро відчула обмеженість вчення Аристотеля про драму. Американський дослідник Б.Бекерман у своїй книзі "Розвиток драми" зауважив, що модель драми у Аристотеля подібна до моделі серця людини; але людині цікава не тільки модель, але і життя серця [11].

"Нова драма" не приділяла особливої уваги жанру трагедії. Засновник цього театральнo-драматичного руху Генрік Ібсен, хоча і вносив до своїх п'єс трагедійні мотиви, часом навіть закінчуючи їх загибеллю героїв, але не створював трагедії. П'єси Ібсена перш за все насичені діалогами-роздумами, рухом ідей, а не розвитком трагічних характерів. Відкритого трагізму завжди уникав також А.Чехов, який, поруч з Ібсеном, вплинув в найбільшій мірі на розвиток драми XX століття [9, с.194].

Митці "нової драми" Генрік Ібсен, Герхарт Гауптман, Бернард Шоу, Антон Чехов брали участь у створенні драматургії нового типу – соціальної драми. Але в творчості кожного з них ця драма містила деталі, які відокремлювали твори того чи іншого автора від сучасної для згаданих митців драматургії: у Бернарда Шоу це була драма ідей, інтелектуальна драма, для Генріка Ібсена та Антона Чехова більш характерною була соціально-побутова та психологічна драма [6, с.35].

О.В. Журчева у своїй роботі "Жанрові та стильові тенденції у драматургії XX століття" запропонувала два терміни для визначення двох жанрово-стилістичних течій, існуючих в західноєвропейській "новій драмі" – реалістично-символічна драма (А. Чехов, Г. Ібсен, А. Стріндберг) та фантастично-символічна драма (О. Блок, М. Метерлінк). За словами дослідниці, саме ці дві течії утворюють дві основні тенденції розвитку драматургії XX ст [4, с.6-7].

У сучасному літературознавстві здійснюються спроби створення класифікації російської "нової драми", але вони досі не мають достатньої аргументації. Так, С. Гончарова-Грабовська виділяє два типа драми: документальна та соціальна, але чіткого розмежування між ними провести неможливо, оскільки сучасний документальний театр звертається до соціальних проблем [2]. Зарубіжна драматургія має дуже великий вплив на російську драму, так, ідея документального театру прийшла з Великобританії, де у 1966 році після скасування цензури, що привела англійський театр до кризи, створюється нова драматургія. У документальному театрі п'єса базується на текстах, що були почуті в реальному житті. Актори записують розмови, свідками яких вони були на вулицях, після цього їх нотатки редагуються і поєднуються у текст. Головним для документального театру є зображення життя таким, яким воно є, через це у п'єсах відсутня загальноприйнята структура (зав'язка, кульмінація, розв'язка тут відсутні).

Серед авторів російської "нової драми" до документального театру звернулись М. Угаров, О. Ісаєва, О. Гремїна та ін., але, через фотографічність, що йому властива, п'єси носять дещо бруталний характер. Саме це призвело до того, що деякі літературознавці виступають проти такого театру, серед них – М. Дмитрієвська, на думку якої цей театр

позиціонує себе як агресивна партія, однією з причин цього є те, що автори використовують забагато нецензурної лексики у виставах. На думку дослідниці, ті, хто створює вистави такого плану є провокаторами, чії п'єси зазнали дуже великого впливу з боку західних суспільних інститутів; спілкування з провокаторами завжди нелегке, тому найбільш правильним є удавати, що їх не існує. Та, все ж таки, знавець театру вважає, що сучасний театр має наблизитись до сьогоденного життя, що давно знайомі нам зразки театрального мистецтва, такі як "Нора" Генріка Ібсена, є дуже застарілими, тож драматурги мають досягти нового рівня у своїй майстерності і, окрім створення власних шедеврів, дещо змінити вже давно відомі глядачу вистави [3].

У російській драматургії ХХ століття помітне місце займає побутова драма, що звернена до буденних проблем особистості, і найчастіше зосереджує увагу на "маленькій людині". Подібний матеріал став основою для створення п'єс Л. Петрушевської, Н. Коляди, О. Михайлова та інших авторів. Звернення до сучасного життя досить часто приводить драматургів до зображення найнижчих прошарків суспільства, де відхилення від норми, серед яких є навіть вбивство, стають нормою.

Інший напрямок російської "нової драми" пов'язаний з п'єсами "чеховського настрою" [1, с.112]. М. Громова та І. Кануннікова у своїх дослідженнях зосереджують увагу на цій течії. До досвіду чеховської драми у своїх п'єсах звертаються К. Драгунський, О. Греміна, О. Слаповський, ці автори уникають зображення пороків сучасного суспільства, а, натомість, прагнуть відображення поетичних картин та образів минулого; замість грубої мови, що характерна для документального театру, автори п'єс "чеховського настрою" звертаються до чистого слова [7].

Як ми бачимо, драматургія будь-якого часу орієнтується на сучасне суспільство, драматурги прагнуть наблизити власні твори до реального життя, що призводить до того, що сьогодні театр знає дві "нові драми", наслідком чого є постійні суперечки серед літературознавців щодо доцільності використання тієї самої назви для визначення течій, що, хоча і мають дещо спільні риси, але розірвані у часі цілим століттям. Російська "нова драма", як і західноєвропейська "нова драма" звернулась до пошуку нових форм у драматургії, тому що будь-який витвір мистецтва завжди є результатом експерименту, адже без додавання чогось нового, експерименту – "виходить дежавю, а це вже не мистецтво" [8, с.182].

Література:

1. Ветелина Л.Г. "Новая драма" ХХ-ХХІ вв.: проблематика, типология, история вопроса / Л.Г. Ветелина // Вестник Омского университета. – 2009. – Т. 51. № 1. – С. 108-114.
2. Гончарова-Грабовская С.Я. Комедия в русской драматургии конца ХХ – начала ХХІ века: учеб. пособие / С.Я. Гончарова-Грабовская. – М.: Флинта: Наука, 2006. – 280 с.
3. Дмитревская М. Нора всех бросила / Марина Дмитриевская // Российская газета. – 2005. – №3790. Режим доступа: <http://www.rg.ru/2005/06/08/nora.html>
4. Журчева О.В. Жанровые и стилевые тенденции в драматургии ХХ века: Учебное пособие / О.В. Журчева. – Самара: Изд-во СамГПУ, 2001. – 184 с.
5. Заславский Г. На полпути между жизнью и сценой / Григорий Заславский // "Октябрь". – 2004. – №7. Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/october/2004/7/zas110.html>
6. История западноевропейского театра: учебное пособие для театроведческих факультетов ВУЗов: В 8 т. / [ред. Бояджиев Г.Н., Ростоцкий Б.И., Финкельштейн Е.Л.]. – М.: Искусство. – 1974. – Т. 6. – 1974. – 656 с.
7. Канунникова И. Русская драматургия ХХ века. – М.: Флинта; "Наука", 2003. – 208 с.
8. Козак Р. Что вы думаете о современной драматургии? / Роман Козак // Современная драматургия. – 2007. – № 3. – С. 182.
9. Редько Н.А. Формирование жанра трагедии в английской драматургии на рубеже ХІХ – ХХ столетий / Н.А. Редько // Вестник Красноярского государственного университета (КрасГУ): Гуманитарные науки. – 2004. – Выпуск 6. – С. 194-196.

10. Руднев П. "Новая драма". Пунктиром [Электронный ресурс] / Павел Руднев // Teatre.com.ua: [сайт]. Режим доступа: http://teatre.com.ua/suchasne/novaja_drama_punktyrom/
11. Beckerman B. Dynamics of Drama / B. Beckerman. – N.Y. – 1970. – P. 5.

Анотація

М. ШИПКО. ДВА СТОЛІТТЯ "НОВОЇ ДРАМИ" (ТИПОЛОГІЧНЕ ЗІСТАВЛЕННЯ "НОВОЇ ДРАМИ" КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. ТА "НОВОЇ ДРАМИ" ХХ–ХХІ СТ.)

Стаття присвячена проблемі визначення терміну "нова драма" у сучасному літературознавстві: розглядаються дві течії у драматургії – західноєвропейська "нова драма" кінця ХІХ – початку ХХ ст. та російська "нова драма" другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Автор дає порівняльний аналіз обох течій, більш детально зосереджуючись на дослідженні особливостей жанрових систем.

Ключові слова: нова драма, драматургія, жанр, соціальна драма, документальний театр.

Аннотация

М. ШИПКО. ДВА ВЕКА "НОВОЙ ДРАМЫ" (ТИПОЛОГИЧЕСКОЕ СОПОСТАВЛЕНИЕ "НОВОЙ ДРАМЫ" КОНЦА ХІХ – НАЧАЛА ХХ ВВ. И "НОВОЙ ДРАМЫ" ХХ–ХХІ ВВ.)

Статья посвящена проблеме определения термина "новая драма" в современном литературоведении: рассматриваются два течения в драматургии – западноевропейская "новая драма" конца ХІХ – начала ХХ вв. и русская "новая драма" второй половины ХХ – начала ХХІ вв. Автор дает сравнительный анализ двух течений, более детально сосредотачиваясь на исследовании особенностей жанровых систем.

Ключевые слова: новая драма, драматургия, жанр, социальная драма, документальный театр.

Summary

M. SHIPKO. TWO CENTURIES OF "NEW DRAMA" (TYPOLOGICAL COMPARISON OF "NEW DRAMA" OF THE LATE ХІХTH – EARLY ХХTH C. AND "NEW DRAMA" OF THE LATE ХХTH – EARLY ХХІTH C.)

The article is devoted to the problem of definition of the term "new drama" in modern study of literature: two trends in dramaturgy are observed – West European "new drama" of the late ХІХth – early ХХth c. and Russian "new drama" of the late ХХth – early ХХІth c. The author gives comparative analysis of the two trends, concentrating on genre system peculiarities.

Key words: new drama, dramaturgy, genre, social drama, documentary theatre.